

SOK en Stichting ir. D.C. van Schaik

Het SOK-Bestuur:

Susanne Hanssen	Voorzitter	043 - 3560244	<i>hanssen.susanne@gmail.com</i>
Erwin Geuskens	Secretaris	+32 11 724274	<i>erwin.geuskens@telenet.be</i>

SOK-Ledenadministratie:

Ger Beckers, Moesdaal 65, 6228 HX Maastricht, Tel.: 043 - 367 08 57 *pghbeckers@ziggo.nl*

SOK-adres Secretariaat:

Aalkeborg 50 6228 BT Maastricht *secretariaat@sok.nl*

E-mail SOK:

sok@nhgl.nl

De SOK is geassocieerd met "Subterranea Britannica". *www.subbrit.org.uk*

Bestuur Stichting ir. D.C. van Schaik:

Joep Orbons	Voorzitter a.i.	043 - 3618793	<i>j.orbons@archeopro.nl</i>
Bram Borsboom	Penningmeester	043 - 367 05 17	<i>bramborsboom@home.nl</i>

Stichting ir. D.C. van Schaik:

www.vanschaikstichting.nl *info@vanschaikstichting.nl*

Technische Commissie Stichting ir. D.C. van Schaik:

Olav Hensing, Mgr. Soudantstraat 5, 6226 GC Maastricht, Tel.: 06 - 557 78 846

Redactie SOK-Mededelingen:

Ton Breuls, Bovenstraat 28, B 3770 Kanne/Riemst, Tel.: +32 12 454 059 *tbreuls@telenet.be*

Redactie SOK-Info:

John Hageman, Op de Bannet 47, 6223 GD Itteren, Tel.: 043 - 364 54 19 *john.hageman@planet.nl*
Frans Willems, De Méanstraat 17, 3770 Riemst, Tel.: +32 12 456 411 *willemsfrans1@gmail.com*

De SOK op Internet:

www.sok.nl Webmaster: Ger Goessens *mail@gergoessens.nl*

SOK-Ledenavonden:

SOK-Ledenavonden worden iedere 2e vrijdag in de maanden januari, maart, mei, september en november gehouden in het Natuurhistorisch Museum Maastricht. Aanvang 19.30 uur.

Groeven SOK en Stichting ir. D.C. van Schaik:

De SOK en Stichting ir. D.C. van Schaik hebben diverse groeven in beheer of een collectieve vergunning voor een groeve. Informatie in verband met het bezoeken van deze groeven is te vinden op de laatste pagina van deze SOK-Info.

Voorpagina: Lanaye (B)

foto: Frans Willems

Vorige ledenavond

Door omstandigheden is er geen verslag gemaakt van de ledenavond op 8 mei. De komende ledenavond, 11 september, zal John Hageman ons rondleiden in het eerste werkboek van Peter Stas.

de redactie

Beste SOK-leden,

De zomer loopt ten einde, dat betekent dat een nieuw SOK- seizoen voor de deur staat. We trappen af met de ledenavond op 11 september.

Helaas hebben we geen statistieken over het aantal bergbezoeken per zomer, maar ik vermoed dat de gemiddelde bergloper, tijdens deze warme zomer, de berg iets vaker opgezocht heeft omdat het, naast de normale ondergrondse activiteiten, ook de heerlijke verkoeling bracht die soms nergens anders meer te vinden was.

Stiekem hoop ik natuurlijk dat we dit terugzien in het aantal onderzoeken dat er loopt en gepubliceerd wordt. De redactie van de SOK-Info en de SOK-Mededelingen zien graag jullie kopij over onderzoeken of onderzoekjes of zomaar een mergel-gerelateerd verhaaltje tegemoet.

Voor mij, als voorzitter, betekent dit nieuwe seizoen ook een nieuwe start. In de afgelopen maanden heb ik me aardig kunnen inleven in het formele en het informele circuit binnen en rondom de SOK.

Het formele circuit is aan mij overgedragen door het interim bestuur, dat was snel duidelijk.

Voor het informele circuit is er geen overdracht mogelijk, gaandeweg leert men en dat kost tijd.

Ondertussen is echter de tijd gekomen om met nieuwe ideeën aan de slag te gaan. Ideeën genoeg, we houden jullie uiteraard op de hoogte.

Ze zijn er in ieder geval op gericht om leden onderling meer contact te laten krijgen, waardoor nieuwe initiatieven makkelijker van de grond komen.

Ook willen we de SOK met de tijd mee laten gaan, zodat onze studiegroep aantrekkelijk is en blijft voor nieuwe jonge leden.

Een SOK-facebook account lijkt me een mooie manier om daarmee te beginnen.

Meer ideeën blijven uiteraard zeer welkom.

De SOK is van ons allemaal, dus ik hoop dat iedereen enthousiast mee blijft denken en doen.

Wordt vervolgd...

Met vriendelijke berglopersgroet,
Susanne Hanssen.

Groeves in de Voerstreek.

Eind vorig jaar ben ik op uitnodiging van Hans Ogg een aantal keer mee de berg in geweest in verschillende groeves. Waarschijnlijk het antwoord al wetend vraagt hij me op een avond tussen neus en lippen door: " In de Voerstreek heb je geen groeves he?" Het simpele antwoord is, nee, voor zover ik weet niet. Zijn vraag is me bijgebleven en heeft me aan het denken gezet. Wanneer ik soms op akkers of weide ingangen in Voeren brokstukken gezaagde mergel zag liggen, had ik me die vraag zelf ook al eens gesteld. Dat en Hans zijn vraag brachten me aan het twijfelen. Groeves in de Voerstreek? Nee toch, of toch wel.....

bouwafval bij weide ingang in Remersdaal.

Hier in de mooie Voerstreek waar ik woon (Teuven) zit toch ook kalksteen in de ondergrond, immers als ik bijna willekeurig ergens een gat graaf stuit ik op die mooie door ophoping van dode zeedieren afgezette kalklagen. In mijn eigen tuin haalde ik bij het leggen van een afvoer enkele fossiele zeeëgels naar boven, bij wandeltochten in de omgeving liggen de fossiele schelpen voor het oprapen. Mergelhuizen tref je hier (bijna) niet aan, maar je ziet nog wel gevels die soms volledig uit vuursteen opgetrokken zijn. Ook zie ik hier en daar dagzomende kalksteen en z.g. mergelkuilen, hierover later meer. Zo rond nieuwjaar 2015 besluit ik een internet- en literatuurstudie te verrichten naar het voorkomen en gebruik van afzettingmateriaal in de Voerstreek.

Het ontstaan van de Voerstreek.

Voeren en omgeving maken deel uit van een z.g. dalenlandschap, een vlak gebied dat opgebouwd is uit zacht hellende, oorspronkelijk in zee afgezette lagen. Hierin hebben waterlopen en afvloeiend regen- en smeltwater dalen uitgeschuurd. De Voer, Veurs, Noorbeek, Gulp en Berwijn stromen er nog steeds, anderen zijn al lang verdwenen en hebben hier en daar de droogdalen achtergelaten. Tijdens de ijstijden maakte het westen van de Voerstreek deel uit van het uitgestrekte Maasdal dat opgevuld werd met dikke grindlagen en steenpuin, later zijn deze met door de wind aangevoerde leem (lös) afgedekt. In de bossen rondom Teuven, de Plank en in het Veursbos heb ik dolines in het landschap aangetroffen. Is

het vreemd dat ik meteen denk aan in groeves leeggespoelde aardpijpen? De oorzaak van de trechtervormige kuilen ligt echter anders; door ondergrondse waterlopen is de zachte kalk opgelost. (karstverschijnselen) Het regenwater sijpelt vervolgens door de leem heen en er ontstaan holten waarin de bovengrond uitspoelt. Als je weet hoe de Voerstreek is ontstaan en welke materialen zich in de ondergrond bevinden, is het bijna vanzelfsprekend dat de oude bewoners van de streek hier hun voordeel uit haalden. Hieronder ga ik in op het winnen en gebruik van die materialen.

Het gebruik van de afzetting gesteenten in de Voerstreek.

Vuursteen.

Zo'n 70 miljoen jaar geleden werd de 'Gulpense kalklaag' nog bedekt met de 'Formatie van Maastricht', een Krijtafzetting. Die verdween echter in latere geologische perioden door oplossing en erosie. Alleen de hardste vuursteenknollen bleven achter. Het dikke pakket vuursteen waartussen de kalk is opgelost wordt 'vuursteeneluvium' genoemd. De pakketten kunnen 10 tot 15 m dik zijn en komen voor in de ondergrond van alle heuveltoppen van onder andere Hoogbos in 's Gravenvoeren, het Vrouwenbos in Sint-Martens-Voeren en Rullen in Sint Pieters-Voeren. Vuursteen vinden we ook terug in de traditionele huizenbouw als borstwering bij vakwerkbouw of als volledige muren (meestal smalle zijgevels).

's Gravenvoeren, voorgevel grotendeels opgetrokken uit silex.

Silex werd en wordt ook nog gebruikt als wegverharding en bermversteving. In de prehistorie was vuursteen (silex) de grondstof voor allerlei gereedschap. Op tal van plaatsen in de omgeving was men gespecialiseerd in het vervaardigen van messen, pijl- en speerpunten en soms zeer grote bijlen zoals gevonden in het Hoogbos te 's Gravenvoeren. Na 1800 voor Christus verdrong het brons deze vuursteenindustrie.

Löss of leem

Deze okerkleurige, vruchtbare grondsoort, die uiterst fijnkorrelig is en zijde-achtig aanvoelt, bedekt praktisch de hele Voerstreek. Dit fijne materiaal werd door de wind afgezet tijdens de jongste ijstijd (tot ca 10.000 jaar geleden). De plaatselijke leem, vermengd met gekapt stro, dierlijke urine en paardenhaar werd gebruikt bij de traditionele vakwerkbouw om het 'vitselwerk' (vlechtwerk van wilgentakken) op te vullen en af te dekken. In de Voerstreek werd het leem/stromensel vaak wit gekalkt.

vitselwerk in een oude boerderij te Remersdaal

Grind.

De oude Maasterrassen reiken in de Voerstreek tot net oostelijk voorbij de dorpskom van 's-Gravenvoeren. Het Maasgrind, dat je hier in de ondergrond aantreft, werd afgezet tijdens de voorbije ijstijden. Het bestaat hoofdzakelijk uit afgerond (afgesleten) materiaal van harde gesteenten zoals zandsteen en kwartsiet met daartussen ook nog hoekig puin van silex. Op enkele plaatsen lagen groeven om dit grind en puin af te graven en te gebruiken voor aanleg van halfverharde wegen en het verstevigen van bermen.

*locaties silex- en grindgroeven,
1, groeve Vitchen,
2, groeve aan de Meulenberg,
3, groeve tussen Meulenberg en Schophemmerheide*

Mijn huidige overbuurman, Armand Weerts, was direct na de oorlog werkzaam bij de gemeente Voeren. Geregeld werd hij in een van de groeves ingezet bij het lossteken van het gesteente in de groeve. Met gereedschap dat, zoals hij het uitlegt nog het meest lijkt op lange metalen stootbeitels, werd het materiaal losgewerkt uit de wanden. Het losse materiaal werd vervolgens met handkracht op karren geladen en naar de plaats van verwerking gebracht. Armand nam me mee naar een verlaten groeve aan de Meulenberg; hij genoot zichtbaar van

het weerzien en oude herinneringen kwamen weer boven. De groeve werd later gebruikt als stortplaats voor gemeentelijk huisvuil. Dat is inmiddels afgevoerd en nu dient de voormalige groeve alleen nog als opslag voor grond. De groeve is nog steeds duidelijk in het landschap aanwezig.

groeve aan de Meulenberg

Ook aan de Vitchen lag zo'n groeve (steengroeve Vitzen), vele malen groter dan de hierboven genoemde.

(foto onder) Deze is nu ingericht als natuureservaat en wordt begraaasd door Nederlandse landgeiten en runderen.

In de omgeving liggen meerdere afgegraven wanden, o.a. langs het voetpad van de Meulenberg naar de Schophemmerheide. (foto's onder)

Kalksteen.

Kalksteen (krijt, mergel) is een zacht, fijnkorrelig gesteente met verspreide silexbanken, waarin ook fossielen voorkomen zoals belemnieten, zeeëgels, koralen en schelpen. Voor de exploitatie als bouw materiaal was de Gulpener kalk hier in Voeren niet of minder geschikt. Het materiaal was te zacht om er blokken uit te zagen en loste gemakkelijk op in water. Hij bevatte ook te veel klei, zand en silexstenen. In sommige oude huizen zou de kalksteen wel als onregelmatige blokken in binnenmuren verwerkt zijn. Deze Gulpener kalk werd wél gebruikt om de akkers te 'mergelen'.

Plaatselijke landbouwers ontgonnen deze losse kalkmergel op kleine schaal in mergelkuilen ter verbetering van hun akkers en weilanden. Soms werd de kalk in grote brokken op het land gelegd en wanneer ze onder invloed van water uit elkaar vielen werden ze verder over de akker verstrooid.

detail mergelkuil aan Krindaal

De opkomst van de kunstmest na de Tweede Wereldoorlog maakte een einde aan deze bemestingstechniek. De nu verlaten groeven en ontsluitingen die zich meestal in de bovenste helft van de dalflanken bevinden, zijn grotendeels overgroeid en soms nog maar nauwelijks in het landschap herkenbaar. De dikke kalklaag ('Gulpense kalk') is goed waar te nemen onder bijvoorbeeld het Vrouwenbos in Sint-Martens-Voeren, in de omgeving van De Plank (linker foto) en Altembrouck. t.h.v. Het landgoed Altembrouck is in de boshelling een fraai profiel blootgelegd. (rechter foto)

foto onder, mergelwand langs voetpad Schophemerheide naar de Meulenberg.

locaties mergelkuilen, 4 aan de Ulvend, 5 Krindaal

Een kalksteengroeve waar niets meer van terug te vinden is, lag in het hart van 'sGravenvoeren, direct naast de kerk waar destijds het kerkhof lag. Een stukje geschiedenis: de oude kerktoeren van 's Gravenvoeren dateert van circa 1300 en hoorde bij een kerk die er al stond voor de huidige kerk. Bijna alle gebouwen in Voeren waren destijds van leem en werden witgekalkt.

Net voor de bronk en de kermis van Berneau werden ze steeds opgefrist door ze opnieuw te kalken. Ook de kerk werd dan steeds gedaan. In 1599 waait er een deel van de toren, het belandt precies op de kerk en deze moest grootschalig worden gerepareerd. Om e.e.a. te kunnen bekostigen verkocht de gemeente een stuk grond van "tien grote roeden". In een oude oorkonde staat te lezen: "De penningen, dalraef procederende (uit die verkoop voorkomende) emploieren tot reparatie van de kirkcken Thorn, derwelcke geleden ettelijcke jaeren met tempeest ende onweder aef gevallen is ende daer bij dje keerkeke tenenmael gebrocken ende geruyneert".

Wanneer en waarom de oorspronkelijk en dus zeer oude kerk ooit gesloopt is heb ik niet kunnen achterhalen. Op dezelfde plek echter wordt tussen 1783 en 1787 een nieuwe kerk gebouwd.

En juist hierom is het dat ik jullie even moest meenemen in de geschiedenis. Uit archiefonderzoek blijkt, dat er kalksteen gebruikt wordt uit de ondergrond t.b.v. de bouw en wordt de aanwezigheid van een kalkoven in Berneau genoemd. (Berneau valt heden ten dage buiten de Voerstreek, vroeger behoorde het land van Dahlem waarin Bernau ligt ook tot de Voerstreek.) Zo staat beschreven: "Eerste werk: zorgen voor kalk. Op het kerkhof naast de kerk wordt een brede kuil gegraven. Leers van Bern (Berneau), uitbater van een kalkoven, zal een hoeveelheid ongebluste kalk leveren. Maar er is meer nodig; er wordt aan de parochianen gevraagd 200 karweien op zich te nemen, ten einde kalk af te halen te Mons (gehucht van Bolbeek) en te Bern (Berneau). Kaspar Steenebrugge neemt er twee voor zijn rekening. De steenen brokken worden gebakken op de weide der Jesuiten", waarschijnlijk de plaats waar nu het oude Sint Josefhuis staat. (Tienhofstraat)

noot van de architect Michel Janssen;

"De toren doet met zijn afwisseling van oude grijze en nieuwe lichtgele stenen denken aan een lappendeken, best intrigerend. De kogelgaten in de oude stenen getuigen van de vele oorlogen die op dit grondgebied zijn uitgevochten en dragen bij tot het authentieke karakter van deze toren."

De oude toren naast de kerk is nog steeds de oorspronkelijke. De torenspits, zo weten we nu, is van na 1599. Grootschalig herstel aan de toren is enkele jaren terug nog uitgevoerd door mergelspecialist P. Kleijnen uit Sibbe. Ik ga er vanuit dat daarbij gebruik gemaakt is van mergel uit de Sibbergroeve.

Tot slot.

Zo zie je maar waartoe een ogenschijnlijk simpele vraag kan leiden. De aanzet van Hans en de gedachte dat er geen (kalk)steengroeves in de Voerstreek lagen, heeft geleid tot dit verhaal en heeft mij althans een andere kijk op het landschap van de Voerstreek gegeven. Het graven van de "brede kuil" op het oude kerkhof, dat voor de kerk aan der Pley in 's Gravenvoeren lag, voor kalkwinning t.b.v. de bouw van de huidige kerk, is hierbij voor mij de meest opvallende 'ontdekking'. Het deed me denken aan het verhaal van J. Silvertant over de oude groeve bij het kasteel in Valkenburg.

Stel je voor dat er daar in dagbouw echt blokken gebroken zijn, dan hebben we toch maar mooi een heuse kalksteengroeve in Voeren.....

Johan de Jong

De zwerfstenen van Caestert

De toenmalige Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie voor de bescherming van de St. Pietersberg had op het binnenplein van het kasteel Caestert zes enorme zwerfstenen laten bijeenbrengen; ze waren gevonden in het stort van de E.N.C.I. De Commissie had op de stenen bronzen platen laten bevestigen met vermelding van naam en plaats van herkomst. Men noemt “zwerfstenen” stenen die ver van hun oorspronkelijke ligging over het aardoppervlak verspreid zijn.

Op herhaald verzoek besloot de Commissie met de lange naam een nadere omschrijving van deze zwerfstenen te publiceren. Het werd in 1960 als nr. 5 van de serie “Publicaties van de Wetenschappelijke Belgisch-Nederlandse Commissie voor de Bescherming van de Sint-Pietersberg” door Dr. B. van de Poel geschreven onder de titel *De zwerfstenen van Caestert*.

Andere publicaties in deze serie zijn (1) “Historique de cette protection”, (2) “Het landschap van Caestert bij Klein-Ternaaien”, (3) “Le site de Caster, a Petit-Lanaye”, (4) “Les Thiers de Lanaye et des Vignes a Lanaye”, de hierboven genoemde no 5 over de zwerfstenen en ten slotte dezelfde publicatie in het Frans: (6) “Les blocs erratiques de Caster”.

Voor de liefhebber: de stenen zijn nu te “bewonderen” op het zogenaamde stenenparkje in het centrum van Kanne. Via voormalig schepen (wethouder) en huidig raadslid Ivo Thys uit Riemst ben ik in het bezit gekomen van (onder andere) een dikke stapels publicaties over de zwerfstenen van Caestert. Wederom voor de liefhebber: ze zijn op de komende SOK-avond gratis te verkrijgen. Met dank aan Ivo.

Ton Breuls

Uw redacteur maakte voor de geïnteresseerde een compilatie van artikels, artikeltjes en relevante teksten in artikels over de boeiende ondergrondse dierenwereld zoals deze verschenen in de SOK-Info en SOK-Medelingen. Na Info en Medelingen voegt hij nog een lijstje van artikelen uit andere periodieken toe.

SOK-Info

Nederlandse vleermuizen, John Hageman, SOK-Info 163, blz. 11 t/m 18

Vulpes vulpes, John Hageman, SOK-Info 163, blz.21

Mieren in Ternaaien Boven, Els Lommelen, SOK-Info 162, blz.13,14

Rotsspringers, John Hageman, SOK-Info 159, blz.12,13

De Grottschietmot, John Hageman, SOK-Info 158, blz.12,13

Vleermuizen determineren, John Hageman, SOK-Info 158,blz.10,11

(determineren Water- en Baardvleermuis)

Een beestenboel, oftewel een boel beesten, Kevin Amendt, Peter Jennekens, John Hageman, SOK-Info 158

(Veelkleurig Aziatisch lieveheersbeestje)

Eikelmuizen, Rian Pulles, SOK-Info 153, blz.14

Vondsten in onderaardse kalksteengroeven, John Hageman, SOK-Info 152, blz.9,10,11

(Mol, Eikelmuis)

De Grottenluipwesp, John Hageman, SOK-Info 147,9,10
Speolepta leptogaster, Kevin Amendt, SOK-Info 141, blz.7,8
Dierlijk leven in de grotten en groeven der Nederlanden, Het Vaderland, 24 mei 1940, SOK-Info 139, blz.11,12
Vleermuisonderzoek in Zuid-Limburg, Het Vaderland, 16 januari 1940, SOK-Info 139, blz.5
Even kennismaken met de...Hopsnuituil, Hypena rostralis, John Hageman, SOK-Info 138, blz.10
Speolepta leptogaster (Winnertz, 1863), John Hageman, SOK-Info 136, blz.13,14
Dierlijke bezoeker opgespoord, Martha van de Ven, SOK-Info 135, blz.8
 (Steenmarter)
De duistere dierenwereld, de Steenmarter, Martes foina, John Hageman, SOK-Info 131, blz.16,17
Het Houbenbergske als vleermuizenreservaat; een unieke groeve, Erik Honée, SOK-Info 104, blz.7,8
Van een eikelmuis en een vleermuis, Erik Honée, SOK-Info 76, blz.3

SOK-Mededelingen

SOK Vleermuistellingen 1982-1983, 02,1983, Grood,E.de
SOK Vleermuistellingen 1983-1984, 04,1984, Grood,E.de
De grottenspin, 05,1984, Westreenen,F.S.van
De vleermuizen in de Nieuwe Groeve achter St.Joseph, 08,1985,Voûte, A.M.
SOK Vleermuistellingen 1984-1985, 07,1985, Grood,E.de
Vossenburcht in een oude mergelgroeve te Sibbe, 09,1986, Didden,J.M.
SOK Vleermuistellingen 1985-1986, 09,1986, Grood,E.de
Speleolepta leptogaster (Schmitz), na 75 jaar teruggevonden in de Cluysberg te Bemelen, 09, 1986, Hillegers,H.
Quelques observations sur la population cheiropterologique estivale de la reserve naturelle souterraine de Zussen, 10, 1987, Gilson,R.
De vleermuiskraamkamers in het gangenstelsel van de Sint Pietersberg, 10, 1987, Voûte,A.M. en Grood E.de
Vleermuistellingen in de gemeente Riemst (Belgisch Limburg), 11, 1988, Willems,J.
Resultaat vleermuistellingen, 11, 1988, Grood,E.de
Steenmarters, vleermuizen en ondergrondse mergelgroeven, 13, 1989, Bekker,J.P.
Resultaten vleermuistellingen 1988/1989, 13, 1989, Coelen,W.van der &Vergoossen W.G.
Vleermuistellingen in de gemeente Riemst (Belgisch Limburg), 13, 1989, Willems,J.
Vleermuistellingen in de gemeente Riemst en omstreken (Belgisch Limburg), 13, 1990, Olefs,P. &Willems J.&Dahlen J.
Vleermuistellingen van de winter 1990-1991 in Belgisch Limburg en het aangrenzende Bassenge (Luik), 17, 1991,Olefs,P. &Willems J. &Dahlen J.
Onderzoek naar de zomerpopulatie van vleermuizen in de mergelgroeven van Zichen-Zussen-Bolder (B),17, 1991,Olefs,P.&Willems J. &.Dahlen J.
(Luik), 19, 1992, Olefs,P. & Willems J. &Dahlen J.
Microbiologische aspecten van het onderaardse, 21, 1993, Veltman,R.H.
De vleermuizen in Groeve de Heide, 21, 1993, Voûte,A.M.
Is de Apostelgroeve geslaagd als vleermuisrefugium?, 32, 1999, Cobben Jos

Vleermuistellingen 1990-2000, 33, 2000, Willems Johan
Lederloopkever (*Carabus coriaceus*)diep in de (mergel)put, 36, 2001, Coolen Frans
De vroegste geschiedenis van het vleermuisonderzoek in Zuid-Limburg, 36, 2001, Voûte Aldo & Bongers Wim
Een drietal insectensoorten in onderaardse kalksteengroeven en fortificaties, 40, 2004, Hageman John & Vergoossen Willem
Verslag van de vleermuistellingen in de winterperiode 2001/2002 t/m 2003/2004, 40, 2004, Cobben Jos + literatuurlijst
Het Houbenbergske uitgelicht, De biologische aspecten (blz. 10 t/m 15), 41, 2004, Hageman John, Jennekens Peter, Ramakers Henk & Wishaupt Ger
Vleermuizen in het fort Sint Pieter, 47, 2007, Hageman John
De duistere dierenwereld van de Scharnderberggroeve, 50, 2009, Hageman John
Meta menardi (Latreille, 1804) – the gentle giant, 52, 2009, Hageman John

Diversen

Les invertébrés des carrières souterraines de craie de la Montagne Saint-Pierre (Province de Liège, Belgique). Note préliminaire, Michel Dethier & Luc Willems, Notes fauniques de Gembloux 2005 57, 17-27
De spinachtigen (Arachnida) van de ondergrondse kalksteengroeven in Zuid-Limburg, L.van der Hammen, Zoölogische bijdragen 29 (1983), 6-51
The Arachnida of the artificial caves in Southern Limburg (Netherlands), Hammen, L.van der, Natuurhistorisch Maandblad 39, 108-113
Schietmotten (Trichoptera) uit de ondergrondse kalksteengroeven in Zuid-Limburg, L.van der Hammen, Zoölogische bijdragen 29 (1983),71-72
Vlinders (Lepidoptera) uit de ondergrondse kalksteengroeven in Zuid-Limburg, L.van der Hammen, Zoölogische bijdragen 29 (1983), 73-76
De Pissebedden (Crustacea, Isopoda, Oniscoidea) van de ondergrondse kalksteengroeven in Zuid-Limburg, L.van der Hammen, Zoölogische bijdragen 29 (1983),77-98
Ondergrondse waterdieren in Zuid-Limburg,J.H.Stock, R.I.V.O.N.-mededeling no.98, Natuurhistorisch Maandblad 50 (7/8),77-85
Over insekten, die in de Zuid-Limburgse grotten overwinteren, P.J.van Nieuwenhoven, De Zwerver 17, 1957, 2-5
Insektenschimmels uit Limburgse kalkgrotten, M.C.Rombach en R.A.Samson, Natuurhistorisch Maandblad 72 (3), 1983, 45-49
Dagvlinders in vleermuiswinterverblijven, W.G.Vergoossen & W.van der Coelen, Natuurhistorisch Maandblad, 80 (2), 1991, 37-38
Overwinterende dagvlinders, W.G.Vergoossen, Natuurhistorisch Maandblad 81 (6), 1992, 111-113
Overwinterende dagvlinders in enkele Maastrichtse vestingwerken, J.Hageman & W. Vergoossen, Natuurhistorisch Maandblad 97 (4), 2008, 98-100
Limburgse natuur in een veranderend landschap, hoofdstuk 17 “Ontmoetingen met dieren in onderaardse kalksteengroeven”,John Hageman, NHGL, 2010, blz.340 t/m 355
De Pitjesberg, Biologie, Peter Jennekens& John Hageman, Riemster Monumenten en Landschappen, 2012, blz.107 t/m 112

Biologisch-anatomische Untersuchungen an einer höhlenbewohnenden Mycetophilidenlarve (Polylepta leptogaster), H.Schmitz, jaarboek 1912, Natuurhistorisch Genootschap Maastricht, blz. 65 t/m 96

De Sint Pietersberg, "Het dierenleven in de onderaardsche gangen", Dr.H.Schmitz, S.,J., 1938, blz.273 t/m 297 + literatuurlijst

De Sint Pietersberg, "De Vleermuizen van den St.Pietersberg", G.H.Waage, 1938, blz.298 t/m 322 + literatuurlijst

De Sint Pietersberg, "Fauna van de groeven", L.van der Hammen, 1983, blz.465 t/m 467

De Sint Pietersberg, "Vleermuizen en vleermuisonderzoek in de Sint Pietersberg:", A.M.Voûte, 1983, blz.468 t/m 485

Schietmotten in grotten: massale aanwezigheid van Stenophylax permistus in een aantal Limburgse onderaardse kalksteengroeven, Casper Zuyderduyn & David Tempelman, De Digitale Kokerjuffer, jaargang 9, nummer 16, 17-19

Film

Onlangs vonden in de omgeving van Maastricht opnames plaats van enkele scènes uit een speelfilm. Het betreft een mythologisch verhaal en om die reden speelt een centaur een van de hoofdrollen. Op de foto zie je de acteur Denis Lavant in zijn centaur-uitrusting. Regisseur en andere hoofdrolspeler was de Gulden Durmaz; zij staat naast hem. De derde speler, een echt paard, staat niet afgebeeld. De camera werd bediend door Piet Eekman, een documentairemaker wiens films al te zien waren op Nederlandse, Belgische en Duitse zenders. De hele crew telde overigens 11 personen. Bij de opnames speelden enkele SOK-leden een kleine rol, als informant of als begeleider van de filmploeg. Gezegd moet worden dat het een prachtig gezicht is het betreffende gangenstelsel eens professioneel uitgelicht te zien. Nog een leuk detail: de mannelijke hoofdrolspeler moest vaak urenlang in zijn centaurpak staan, met ontbloot bovenlijf en dat bij de bekende aantrekkelijke omgevingstemperatuur. Om die reden kreeg hij tussendoor een klein kruikje om zich te warmen en was er een soort straalkachtelje.

Hans Ogg, Frans Willems

De plasticipi's

De vleermuizen Laatvlieger (*Eptesicus serotinus*) en Dwergvleermuis (*Pipistrellus pipistrellus*) staan niet bekend als typische grotvleermuizen.

In veel groeven zijn ze overwinterend niet aan te treffen en als ze wel aanwezig zijn, dan huizen ze, goed weggekropen, in de directe nabijheid van de ingangspartijen.

Als een van de weinige soorten vleermuizen overwinteren ze meestal met meerdere exemplaren van dezelfde soort bij elkaar; een vorm van sociaal overwinteren dus.

De dwergjes kunnen vergezeld zijn door enkele laatvliegers en soms ook nog door Franjestaarten (*Myotis nattereri*) die wel tot de grotvleermuizen gerekend worden.

Plaatsen waar deze (noem het kolonies) vleren aangetroffen werden, waren o.a. Slavante (in de 70-er/80-er jaren van de vorige eeuw), in enkele langgerekte horizontale spleten bevolkt met tientallen exemplaren franje, dwerg en laatvlieger. Deze plaatsen zijn momenteel niet meer betreedbaar.

Ook in Ternaaien-beneden zaten en zitten diverse piepjes (dwergjes) in spleten op ooghoogte in ingangspartijen.

In de Zonneberg zijn ze vandaag de dag in de wintermaanden dwergjes en een enkele laatvlieger in kleine clusters aan te treffen in de onmiddellijke nabijheid van de muren die de gangen afsluiten naar de open groeve. In de late zomermaanden zijn er ook rondvliegende piepjes aanwezig. Dit rondzwerven is hoogst waarschijnlijk het gevolg van sexuele activiteiten. Vreemd is het dat de laatste jaren er ook sprake is van mortaliteit in die maanden; vaker worden dode exemplaren aangetroffen.

Maar... we dwalen af. Een tijdje geleden kreeg ik van Willem Vergoossen een enveloppe toegestuurd met daarin een vijftal foto's van de plasticipi's.

De plasticpipi's? Juist ja, de legendarische pipi's. In een afsluitingsmuur in het begin van de Zwarte Berg (voor de kenners: Moeleke de Joed, Bory de St.Vincent en de individuele tekeningen van de verdwaalde monniken van Slavante). Alleen te bezichtigen en te tellen in groepsverband na de jaarlijkse telling in de Zonneberg. De krenten in de pap, de slagroom op de taart..... Exact tellen was bijna onmogelijk, maar het waren er veel! Honderd exemplaren, tweehonderd.....? Dwergjes en laatvliegiers achter stukken plastic.

We tellen nog steeds vleermuizen in de kalksteengroeven en het is opvallend dat als er ergens in een groeve aan de ingang van een voormalige champignonkwekerij nog plasticresten achtergebleven zijn, er ook vaker vleermuizen achter overwinteren.

Maar nooit meer troffen we zo'n aantallen vleermuizen achter plastic aan op een en dezelfde plaats.

De plasticpipi's verdwenen toen de rest van de Zwarte Berg ook voorgoed verdween..... en de foto's kunnen nu voorgoed in het archief van de SOK worden opgenomen.

John Hageman

MEET THE UNDERGROUND PRESS

"Oplossing" (*Dagblad de Limburger van 15 april 2015*): in een speciale rubriek over vreemde voorwerpen werd de vraag gesteld welk "ding" de afbeelding betrof. De oplossing kwam van **Jan LAUMEN** van **Ondergrondse Werken**: een carbidlamp. Jan legt in het kort uit hoe zo'n lamp, gebruikt door blokbrekers in mergelgrotten, werkt. Overigens bleek het exemplaar niet compleet, want er ontbrak aan de voorzijde een spiegel.

"Riemst zoekt groeve-expert" (*Het Belang van Limburg van 17 april 2015*): de gemeente Riemst is op zoek naar een coördinator groeven en veiligheid. Voorlopig beschikt de gemeente met **Philippe DUCHATEAU** en **Nico NIVELLE** over twee deskundigen. *"Beiden hebben een rugzak vol ervaring, maar we willen het team uitbreiden, mede om voor opvolging op langere termijn te zorgen"*, zegt burgemeester **Marc VOS**. *"De kennis over groeven in Vlaanderen is heel beperkt. De nieuwe medewerker moet over een masterdiploma beschikken."*

"Buitenlandse liefde voor de stad" (*DdL van 21 april 2015*): de Poolse **Justyna KAMINSKA** en de Servische **Jelena STANDKOVIC** behoren tot de nieuwe lichting (grotten)gidsen in Maastricht. Jelena denkt met plezier terug aan haar praktijkexamen in de **Sint PIETERSBERG**. Een van de toeristen vroeg hoe lang ze al rondleidingen gaf -een echt compliment- en ze waren ook heel verbaasd dat ze een Servische was. Na afloop kreeg ze een groot applaus *"en een dikke knuffel."*

"Meuris geeft maandagmiddag akoestisch concert in de grotten van Kanne" (*HBvL van 18 april 2015*): in de serie "Radio 1 speelt buiten" is het die dag de beurt aan **Stijn MEURDERS**. Letterlijk buiten is het niet, want dit keer staat het te gebeuren in de **GROTTEN van KANNE**. *"Het kilometerslang labyrint waar zelfs speurhonden in verdwalen,"* aldus de krant.

"Effondrement de sol spectaculaire à Cuesmes, surle site de la Mallonge" (*RTBF.BE info van 20 april 2015*): normaal "doet" deze rubriek geen verslag van wat op het internet *"allemaal voorbij komt"*, maar deze "spectaculaire instortingen van de ondergrond in **MALLOGNE**" willen we u niet onthouden. Vooral ook omdat in het verre verleden de SOK een omvangrijke en

vooral gezellige excursie naar deze groeve georganiseerd heeft. Veel SOKkers zullen zich de prachtige ondergrond nog herinneren, maar ook de smaak van het speciaal bier. Er schijnt toen qua verkoop en gebruik een dik record te zijn gebroken.... http://www.rtbf.be/info/regions/detail_effondrement-de-sol-spectaculaire-a-cuesmes-sur-le-site-de-la-maloqne?id=8963094

“Stijn Meuris gaat ondergronds” (HBvL van 21 april 2015): **Stijn MEURDERS** gaf een “gesmaakt” concert diep in het gangenstelsel van de **GROTTEN van KANNE**. “Een klein honderdtal muzikfanaten werd door het kilometers lange gangenstelsel begeleid naar de plek waar Stijn en zijn muzikanten hun set hadden opgebouwd tussen hoge kandelaars.” De zanger vond de akoestiek prima en de sfeer enorm. Voor herhaling vatbaar dus.

“Zonneauto in het aardedonker” (DdL van 19 mei 2015): niet-alledaags bezoek in de grotten van de **Sint PIETERSBERG**. Het Solar Challenge-team van de technische universiteit Delft maakt een rondgang langs alle provincies met de Nuna 7S, de zonneauto. Op een foto-rondgang langs bijzondere plekken doet het team ook het **NOORDELIJK GANGENSTELSEL** aan. Ze hebben een speciale plek in de grot op het oog en om daar te komen moet het 180 kg zware, 1.80 meter brede en 4 meter lange voertuig 350 meter door de nauwe gangen manoeuvreren.

“Paradijsvogel op Sint Pietersberg” (DdL van 22 mei 2015): vuurspuwer in een kindercircus, verpleger in de zwakzinnigenzorg, imker, augurkenteler, telg uit een beroemde kunstenaarsfamilie, gids bij het VVV: **Paul JONAS** noemt zich “anders dan anderen”. De titel van het artikel komt volledig tot zijn recht als men het bepaald niet saai of burgerlijk leventje van Paul leest. De meeste berglopers kennen hem als een van de locatiebeheerders van de grotten van de **Sint PIETERSBERG**.

“Cavemanrun onder meer met ‘mangel’ en ‘quarterpipe’(DdL van 20 juni 2015) en **“Cavemanrun”** (DdL van 22 juni 2015): tweeduizend sportievelingen hebben meegedaan aan de cavemanrun in Valkenburg. Niet zomaar een zware loop door het bos, langs de Geul, door de **GEMEENTEGROT** of over de Cauberg, maar een loodzware run met bijna dertig obstakels. Wat de tocht extra bijzonder maakt, is het stuk van het parcours dat door de grotten leidt.

“De duistere gaten in de coulissen” (DdL van 20 juni 2015): elk landschap is mensenwerk. Overal zijn sporen te vinden van generaties mensen die erin en ermee geleefd, gewoond, gewerkt hebben of dat nog doen. Een voorbeeld daarvan is de vroege mergelwinning die zorgde voor al die duistere gaten in de coulissen van het Heuvellandschap. Bescheiden gaten doorgaans. Niet groter dan strikt noodzakelijk om uit het binnenste van de aarde te halen wat nodig was.

“Met 40° coolste uitstapjes van Limburg” (HBvL van 4 juli 2015): de weersverwachting voor vandaag is heet en zwoel met temperaturen die de 40 graden naderen. De krant ging op zoek naar koele plekken en kwam zo uit in de **GROTTEN VAN KANNE** onder het motto: Grottenbier in mergelgrotten. Een plek met een unieke natuurlijke airconditioning die zorgt voor een constante temperatuur van 12 graden.

“Draakzoekers” (DdL van 8 juli 2015): het Sprookjesbos in Valkenburg is een attractie rijker: *de Gevaarlijke Groeve*, een ondergrondse tocht van ongeveer 25 minuten door de mergelgroeve (**HOORNSBERG**) die onder het park ligt. Kinderen gaan samen met een ridder en uitgerust met lantaarn en zwaard de groeve in, waar ze woning van de familie De Draak bezoeken.

“Jezuïetenberg” (DdL van 18 juli 2015): zanger, musicus en schrijver **Gé REINDERS** steekt in zijn Column in de krant de loftrumpet over de **JEZUÏETENBERG**. Hij kan na drie bezoeken aan het *ouderwets leuk, koel uitje in Zuid-Limburg* maar niet genoeg krijgen van dit indrukwekkend rijks cultuurmonument. Hij vindt niet alleen de werken van beelden, schilderijen en reliëfs boeiend, hij krijgt er ook een indruk van een vervlogen tijd. Waarin (vaak) rokende en ruimdenkende studenten zich ondergronds rustig vermaakten met het uitbeelden van zaken die hen raakten.

“Bezichtiging van vuursteenmijn” (DdL van 9 juli 2015): stichting In Onsen Lande van Valckenborgh verzorgt in de zomer- en de herfstvakantie zes PowerPoint presentaties over en bezichtigingen van de **prehistorische vuursteenmijn aan de PLENKERTSTRAAT** in Valkenburg. De presentaties zijn in museum Land van Valkenburg.

“Op drakenjacht in middeleeuwse jeugdserie” (HBvL van 29 juli 2015): van een ridderverhaal, dat speelt in 1366, wordt een nieuwe jeugdserie voor de tv gemaakt. “De zoon van Artar” handelt over een jongen, Wolf, die wraak wil nemen op de draak die zijn vader heeft gedood. Het prachtige decor in en rondom **De COOLEN** in Val-Meer is een ideale locatie om opnamen voor deze serie te maken.

“Over de gastvrijheid en haar grenzen” (DdL van 1 augustus 2015): ruim honderd jaar geleden zochten ontelbare Belgen, die het oorlogsgeweld in hun land ontvluchtten, hun toevlucht tot Nederland. In het artikel ook details van de familie Daemen, die op Sint Pieter onderdak vond in een grotwoning. Al snel ging Daemen de groeve **MARENDAL** exploiteren, maar na drie jaar komt hij in aanvaring met de gemeente Sint Pieter en met name met de burgemeester Ceulen, die zelf belang had als mergelleverancier. Het verhaal over Daemen en Ceulen werd aangeleverd door **Jo MORREAU**.

“Koppel 20 uur verdwaald in grotten van Kanne” (HBvL), **“Koppel verdwaald en slaapt in grot”** (Het Laatste Nieuws), **“Koppel loopt verloren in ondergronds doolhof van 300 kilometer”** (Het Nieuwsblad) en **“Koppel verdwaald in grot”** (DdL, alle kranten van 5 augustus 2015, ook andere kranten, radio en tv): de feiten zijn dat een stel met als enige lichtbron hun smartphone de groeve **TERNAAIEN-BENEDEN** naar binnen is gegaan en dat de accu's van die apparaten tenslotte leegliepen. Ze hebben er noodgedwongen de nacht doorgebracht en gedurende de dag begonnen ze in het volledige duister een schijnbaar hopeloze zoektocht naar de uitgang. Met veel geluk zagen ze daglicht schijnen door de zogenaamde vierkante schacht. Hun hulpgeroep onder de schacht werd uiteindelijk gehoord door een herder op het veld nabij het bos en die heeft de hulpdiensten ingeseind. Via de schacht zijn die afgedaald en hebben de “slachtoffers” naar buiten toe begeleid. De (internationale) media heeft uitgebreid aandacht besteed aan dit gebeuren en heeft haar berichtgeving en details gelaardeerd met de grootst mogelijke onzin. Er werd niet op een paar honderd kilometer gekeken, als groeve kwam ook veelvuldig de **GROTTEN VAN KANNE** langs, maar zelfs een afbeelding van de **grotten van Bemelen** passeerde ook de revue, enzovoorts, enzovoorts.

“Verdwaald koppel ontsnapt mogelijk aan reddingskosten” (HBvL van 7 augustus 2015): de twee Duitse studenten die vastzaten “in de **GROTTEN VAN KANNE (300 km)**” blijven mogelijk gespaard van de kosten voor de reddingsactie. “Dit was dringende hulpverlening en daar zijn geen kosten aan verbonden voor de slachtoffers. Anders is het wanneer het gaat om een

opzettelijk incident”, zegt sergeant Michael Poelmans van de brandweer. De reddingsoperatie duurde zowat twee uren. Volgens de krant waren ze op Waals grondgebied via een luchtkoker afgedaald. De politie van Riemst heeft proces-verbaal opgesteld. “Het parket zal beslissen of het koppel hiervoor vervolgd wordt. Normaal mag niemand de grotten in zonder toelating. Het koppel pleegde de overtreding in Wallonië”, zegt politiecommissaris Dirk Claes.

Met dank aan de trouwe correspondenten Alan Claessens, Peter Houben, Johan Janssen, GilberteNicolaes, Joep Orbons, Jan Paul van der Pas, Herman de Swart, Peggy Versteegh en Luck Walschot

Voor knipsels, kopieën en uittreksels kunt u altijd terecht op het bekende adres: Ton Breuls, Bovenstraat 28, B 3770 Kanne-Riemst. Telefoon / fax 012-454059. E-mail: tbreuls@telenet.be.

Nieuw boek met een hoog mergelgehalte

21 Augustus is het uitgekomen: “Chateau Agimont”, van de hand van Wim Overeem uit Terwolde (wim.overeem@live.nl) en verschenen bij scoutbook.nl.

“Een vlot geschreven, bijzonder verhaal”, zegt Bob Tijs, voormalig hoofd politie bureau Warmoesstraat Amsterdam.

...zo’n mooie opdracht, de renovatie van het kasteel bij Maastricht. Maar de mysterieuze verdwijning van een van zijn vriendinnen, een onverwachte schokkende aanval in het duister van de kasteelkelder...

...Pim, op zoektocht naar wie hij is en wie zijn ouders zijn.

Als beide zaken elkaar onverwachts kruisen...

...een ijszeggende ontknoping in Limburgs onderaardse mergelgroeven ...

Vermeld dient nog te worden dat de prachtige, sfeervolle omslagfoto’s van een feeëriek onderaardse kalksteengroeve gemaakt zijn door Rob Heckers.

de redactie

Erwin Geuskens mailde mij de navolgende suggesties:

Hoi John, misschien een rubriek:

Te koop / Gevraagd / Gratis af te halen

Uiteraard alleen groeven gerelateerde dingen.

Ik bied een t-shirt aan met de kaart van het Noordelijk gangenstelsel op de voorkant. Er staat wel onder www.pietersberg.nl. Het T-shirt mag gratis ontvangen worden, bij meer dan twee geïnteresseerden loting.

Misschien kunnen we ook gezamenlijk inkoop doen van carbide. En hier in de november editie een oproep voor doen in de SOK- Info.

Dan nog een suggestie: zoek iemand die een verhaal kan vertellen over zijn verlichting. Wat is je origineelste lamp, zit er een aardig verhaal achter het verkrijgen van een lamp. Thema van de rubriek: **Opmerkelijke verlichting**.

Met groet,

Erwin Geuskens

Volgende ledenavond: Vrijdag 11 september 2015 Aanvang 19.30 uur!

De SOK-Info redactie heeft het recht om een aangeboden artikel te weigeren. De geplaatste artikelen vertegenwoordigen niet automatisch de standpunten van de SOK-Info redactie of die van het SOK-bestuur.

Groeven in beheer bij de stichting Ir. D.C. van Schaik:

Bovengenoemde organisatie heeft een aantal groeven in beheer of een collectieve vergunning voor een groeve.

Voor het bezoeken van deze groeven moet U contact opnemen met de beheerder.

Bij inbraak in één van deze groeven:

Bij constatering van inbraak en of vernielingen aan een van de groeven dit direct

melden. liefst dezelfde dag nog.

Melden van vernielingen bij onderstaande personen. Als de eerste niet bereikbaar is.

dan de volgende op de lijst.

1° Groevebeheerder van die groeve. Voor namen en telefoonnummers, zie hieronder.

2° Olav Hensing, Technische Commissie: 06 . 557 78 846.

3° Ieder bestuurslid van de Van Schaikstichting. Voor namen en telefoonnummers, zie pagina. 2

De Van Schaikstichting stelt zich ten doel de afsluiting van de groeve binnen 24 uur te herstellen.

Voor meer informatie: www.vanschaikstichting.nl

Groeve:	Beheerder:	Telefoon:
Apostelgroeve	Ton Breuls	00-3212 45 40 59
Fallenberggroeve (niet toegankelijk)	Ger Beckers	043-367 08 57
Gewandgroeven Heiberggroeve	Hub Geurts	045-405 32 81
Groeve de Keel	Luc Walschot	00-3212441350
Groeve Eys	Wim Kneepkens	043-347 1 1 88
Keldertjes Slavante	Wil Ramaekers	043-364 52 39
Roothergroeve	John Hageman	043-364 54 19
Scharnderberg (niet toegankelijk)	John Knubben	043-361 12 27
Scheuldergroeve	Jan-Paul van der Pas	045-40 41 600
Theunisgroeve	Paul Magielse	06-12687174

De Sint-Pietersberg:

De Sint-Pietersberg wordt beheerd door de Vereniging Natuurmonumenten. De SOK heeft een collectieve onderzoeksvergunning voor de Zonneberg, het Noordelijk Gangenstelsel en het gebied onder het Fort.

Onderzoeksaanvragen moeten ingediend worden bij het secretariaat van de SOK.

Toezichthouder van de beide groeven is Harm Hovens, telefoon: 06-558 25 192.

Bij onraad of calamiteiten kunt u ook de boswachter, Tim Koumans, contacteren, telefoon: 06-832 15 415.

De **SOK-Info**

is een uitgave van de

Studiegroep Onderaardse Kalksteengroeven,
Natuurhistorisch Genootschap Limburg.